

Koncepce rozvoje Ústavu politologie (ÚPOL) v letech 2016 – 2019

Jan Biba

Ústav politologie se v současnosti nachází v jakémsi přechodném období, které je způsobeno jak vnitřními (částečná personální obměna, nové akreditace), tak vnějšími faktory (proměna nejenom vnitřního fungování FF UK, ale i celého akademického prostředí v širším evropském a globálním kontextu). Velmi stručně by současný stav ÚPOL bylo možné popsat tak, že jeho stav není kritický (naopak je současnou situací možné chápat jako příležitost pro další rozvoj), ale zároveň ústav jako celek v mnoha oblastech zaostává za svým potenciálem.

Tato koncepce vychází ze dvou předpokladů. Jejím cílem je, za prvé, nastítnit strategii dalšího rozvoje ÚPOL, která nechce toliko reagovat na nastalou situaci, ale chce stanovit priority dalšího směřování ústavu. Uvědomuji si, že takovýto záměr překračuje horizont jednoho funkčního období, jsem však přesvědčen, že vzhledem ke stávající situaci katedry je zvažování dlouhodobé perspektivy a strategie nutnou součástí jakékoli smysluplné koncepce. V následujícím tak popíšu současný stav katedry, výzvy a problémy, kterým čelí nejenom v rámci FF UK, ale i z hlediska stavu disciplíny politologie v ČR, zdůvodním volbu dlouhodobého cíle a v druhé části popíšu krátkodobé a střednědobé cíle (tj. takové, které lze realizovat v rámci jednoho funkčního období) a kroky k jejich dosažení.

Za druhé, smysl existence katedry spočívá především v její schopnosti podněcovat kritické myšlení, vzdělávat a rozvíjet osobnosti studentů, v její schopnosti prostřednictvím svých výstupů ovlivňovat veřejnou diskusi atd. Toto jsou kritéria, která samozřejmě není možné plánovat, kvantifikovat či vůbec vyjádřit v projektovém jazyku předložené koncepce. Přesto, jak jsem uvedl, jsou hlavním smyslem existence ÚPOL a domnívám se, že – navzdory tomu, že katedra je v tomto ohledu obecně nedoceňována – tento svůj hlavní cíl zvládá velmi dobře.

Současný stav Ústavu politologie

Ústav politologie je nejstarším politologickým pracovištěm v ČR, jehož kořeny sahají do konce 60. let minulého století. Zároveň je však ÚPOL z relevantních politologických pracovišť v ČR pracovištěm nejmenším, co se počtu zaměstnanců (nikoli studentů) týče. Již sama tato skutečnost do značné míry determinuje nejenom základní rysy současného stavu katedry, ale – jak vysvětlím dále – i možnosti jejího dalšího vývoje a směřování. Za hlavní obtíže, které vycházejí z velikosti katedry, která je daná jejím dlouhodobým podfinancováním, považuji tyto:

Přetížení výukou: ÚPOL má v současnosti 7 akademických zaměstnanců na celý úvazek a něco přes 170 studentů ve všech druzích studia. To znamená, že na jednoho zaměstnance připadá zhruba 25 studentů, což je poměr, který odpovídá spíše základní škole než kvalitní humanitně orientované terciální instituci. (Zde je nutné zmínit, že již podfinancovaný ústav v posledních letech ztratil po odchodu doc. Císaře a Mgr. Koubka dva úvazky. Dva konkurzy

plánované na září danou situaci výrazně nemění, neboť ve své podstatě nahrazují plánovaný odchod dr. Bubna a snížení úvazku na čtvrtinu dr. Poláška.)

Pojetí politologie jako oboru v ČR: Politologie jako vědní disciplína je obor sám osobě velmi široký, který čerpá z řady dalších vědních oborů a metodologických přístupů. Zatímco v zahraničí se od širokého pojetí politologie ustupuje tím, že jednotlivé instituce volí v rámci oboru úzké specializace jak v oblasti studijních programů, tak vědecké činnosti, v ČR stále platí a je vyžadováno pojetí spíše široké. Tato situace představuje pro malou katedru problém v tom, že vede jednak k její přílišné tematické a oborové roztříštěnosti, v níž se obtížně hledá možnost synergie a spolupráce, jednak podporuje závislost výuky na externistech.

Konkurenční prostředí: V ČR v současnosti existuje na veřejných univerzitách zhruba desítky institucí, na nichž je možné studovat politologii. (A dále podobný počet na soukromých vysokých školách). Tím se pozice ÚPOL výrazně odlišuje od řady kateder na FF UK, které jsou v rámci ČR, či dokonce střední Evropy jedinečné, neboť je vystaven vyšší míře konkurence v oblastech zájmu uchazečů, získávání grantů a fundraisingu a v neposlední řadě spolupráce s externisty. ÚPOL lze považovat za úspěšný ve vztahu k uchazečům, kde sice došlo k poklesu, ale ten spíše souvisí s obecným demografickým propadem a víceméně kopíruje celkový vývoj počtu uchazečů na FF UK. V otázce spolupráce s kvalitními externisty je pozice katedry omezena finančními prostředky, kdy obzvláště soukromé vysoké školy nabízejí finanční ohodnocení, které několikanásobně převyšuje možnosti ÚPOL. Za nejvíce problematickou považuji oblast grantové činnosti a fundraisingu, kde se domnívám, že katedra výrazně zaostává, a to nejenom kvůli velmi konkurenčnímu a nevyváženému prostředí a relativní velikosti katedry, ale především v důsledku jisté míry pasivity na straně zaměstnanců katedry.

Náčrt dlouhodobého rozvoje ÚPOL

Dlouhodobá koncepce rozvoje katedry musí reagovat na výše uvedené problematické okruhy a strukturální omezení. Domnívám se, že z dlouhodobého hlediska je nutné posílit především tyto vzájemně provázané trendy.

Podpora užší specializace ústavu primárně ve vědecké oblasti: Domnívám se, že zachování vysokého počtu politologických pracovišť v ČR je podmíněno jejich hlubší specializací. Tato specializace se však musí soustředit primárně na vědeckou činnost, neboť na úrovni pedagogické (především na úrovni bakalářského studia) je nutné zachovat široké pojetí oboru. Ústav politologie se v současnosti věnuje čtyřem specializacím (politická teorie, komparativní politologie, teorie mezinárodních vztahů a dějiny českého politického myšlení), což je v sedmi lidech nerealistický projekt. Zároveň se domnívám, že vhodným zaměřením ÚPOL by měla zůstat politická teorie v současném pojetí, které zdaleka není čistě textuální, ale rozvíjí se v těsné komunikaci s empiricky orientovanou sociální a politickou vědou. Důležitým faktorem ve volbě politické teorie je jednak to, že tuto specializaci nemá žádné jiné relevantní politologické pracoviště v ČR, ale také to, že politické teorie umožňují jistý překryv s českým politickým myšlením a teorií mezinárodních vztahů, které by měly i nadále představovat důležitou pedagogickou a badatelskou složku ÚPOL. Zároveň je potřeba

zdůraznit, že ÚPOL se ke specializaci v oblasti politické teorie dlouhodobě hlásí (viz magisterský studijní program Politické teorie), i když, jak se domnívám, jednalo se často spíše o deklaraci než skutečné směřování.

Vícezdrojové financování rozvoje katedry: Vzhledem k dlouhodobému podfinancování humanitních věd v ČR nelze v dohledné době očekávat výrazné zlepšení finanční situace katedry ze zdrojů fakulty či univerzity. Rozvoj katedry a její specializace jsou však podmíněny její schopností získávat další finanční zdroje ať již pro vytváření úvazků pro VP (primárně na úrovni postdoců), tak pro zajištění slušné životní úrovně stávajících zaměstnanců katedry s cílem postupně eliminovat nutnost mít pro uživení rodiny více úvazků. Je proto důležité, aby se katedra – kromě GAČR a dalších domácích zdrojů – pokoušela získat a zapojit se do různých mezinárodních projektů (od COST, Marie Curie po ERC). Zároveň je nutné konstatovat, že v současnosti na tento krok katedra není připravena. Nutným předpokladem pro tento krok je kromě postupného vytváření týmů, které budou schopny o tyto projekty usilovat, či se do nich zapojit, i internacionalizace vědy a výuky.

Internacionalizace vědy a výuky: Současný vědecký provoz je jednoznačně mezinárodní a – jak jsem naznačil výše – možnost dalšího dlouhodobého rozvoje katedry je podmíněna její schopností působit v mezinárodním prostředí. Zde je nutné připomenout, že vzhledem k neúspěchu katedrového projektu PRVOUK a skutečnosti, že katedra neměla několik let prakticky žádné vědecké peníze, byly možnosti ÚPOL rozvíjet mezinárodní spolupráci výrazně omezeny. (Například výjezdy na zahraniční konference si badatelé museli hradit ze svého atd.) I přesto ÚPOL uspořádal několik v českém kontextu důležitých mezinárodních konferencí, na nichž jako keynotes vystupovaly významné osobnosti současné politické vědy a teorie (např. Chantal Mouffe). Se změnou vedení fakulty a přehodnocení rozdělování peněz v rámci programů PRVOUK ÚPOL získal nové finanční prostředky, které by měly být využity primárně k rozvoji mezinárodního působení katedry. Tyto prostředky však stále nejsou dostatečné (a zřejmě ani jisté) a ÚPOL tak musí hledat další zdroje financování pro podporu mezinárodní spolupráce a obousměrné mobility vědeckých pracovníků (od strategického využívání programu ERASMUS+, přes mezivládní projekty a dohody, instituce typu DAAD či individuálních fellowshipů jako např. Fullbright, EURIAS atd.).

Součástí internacionalizace katedry by také měla být internacionalizace výuky spočívající primárně ve zvyšování počtu anglicky vyučovaných kurzů a v akreditaci anglického studijního programu na úrovni navazujícího magisterského studia.

Krátkodobá a střednědobá perspektiva rozvoje ÚPOL

Jak již bylo řečeno, naplnění výše naznačených dlouhodobých cílů předpokládá dobu delší než jedno funkční období. V následujícím popisuji jak aktuální problémy, které katedra musí bezodkladně řešit, tak některé postupné kroky, které je možné realizovat v horizontu jednoho funkčního období, jejichž smyslem je přispět k postupnému vytvoření předpokladů pro dosažení dlouhodobých cílů.

Oblast personálního rozvoje

Jak již bylo popsáno výše, Ústav politologie má v současnosti 7 úvazků v kategorii AP. Plánovaný odchod dr. Bubna a snížení úvazku na čtvrt dr. Poláška by měly být kompenzovány dvěma konkurzy, které proběhnou v září. Jeden z těchto konkurzů byl vypsán jako mezinárodní, což považuji za správný krok. Jak jsem již také zdůraznil, ústav je dlouhodobě podfinancován a stávající počet zaměstnanců považuji za hraniční; jakékoli jeho další snižování by vedlo k ochromení katedry a mělo by významný negativní dopad na kvalitu výuky. Současný stav tak umožňuje přežití katedry, je však nedostatečný pro její další rozvoj. Jak jsem zmínil výše, předpokládám, že vzhledem ke stávající podobě financování humanitních oborů, je zlepšení mzdových podmínek stávajících zaměstnanců a vytváření dalších úvazků především záležitostí zapojení se do mezinárodních a evropských projektů. Domnívám se, že kromě tohoto dlouhodobého cíle stojí v oblasti personálního rozvoje před katedrou tyto bezprostřední úkoly a problémy:

Finanční ohodnocení externistů: V rámci nových akreditací, které začínají platit od školního roku 16/17, došlo ke snížení počtu externistů nutných pro výuku. I přesto lze očekávat, že kurzy vyučované externími vyučujícími budou představovat významnou část výuky na ÚPOL. Zapojení externistů obecně považuji za přínosné, neboť rozšiřují a vhodně doplňují nabídku ÚPOL, což – jak potvrzují sami studenti – je důležitý prvek z hlediska atraktivity katedry pro zájemce o studium. Je však nutné poznamenat, že finanční ohodnocení externistů je i přes jejich přínos spíše symbolické. Domnívám se proto, že je nutné hledat možnosti pro zlepšení finančního ohodnocení jejich práce, zvláště pak u externistů, kteří s katedrou spolupracují dlouhodobě a jejichž výuka je studenty velmi pozitivně hodnocena (evaluace) a hojně navštěvována.

Akademický postup pracovníků: ÚPOL má v současnosti 7 zaměstnanců, z nichž jsou 2 profesori, jeden docent a 4 odborní asistenti. Slabinu katedry a omezení jejího dalšího rozvoje spatřuji v pomalém akademickém postupu pracovníků, přičemž obzvláště problematická je situace v oblasti postupu odborných asistentů. Domnívám se, že je nutné vytvořit podmínky k tomu, aby minimálně 2 odborní asistenti zahájili v horizontu několika let habilitační řízení. K tomu je nutné minimálně zajistit dočasné snížení výukové zátěže a vytvořit předpoklady pro čerpání tvůrčího volna.

Rozvoj pedagogické činnosti

Oblast pedagogické činnosti ÚPOL v bakalářském a navazujícím magisterském studiu považují za relativně úspěšnou a nejméně problematickou oblast fungování katedry. Za důležitý indikátor kvality výuky považují výsledky studentských evaluací, v nichž katedra jako celek dlouhodobě osciluje okolo fakultního průměru. Předcházející vedení katedry přihlíželo k výsledkům evaluací především při hodnocení externích vyučujících, což je trend, v němž je nutné pokračovat. V oblasti pedagogické činnosti je potřeba zaměřit se na tyto konkrétní problémy:

Nové akreditace: Od školního roku 16/17 ÚPOL začíná vyučovat podle nových akreditací v bakalářském a navazujícím magisterském studiu. Vzhledem k tomu, že staré a nové akreditace se od sebe v mnohém odlišují, lze očekávat, že souběh výuky starých a nových akreditací bude klást na studenty a pedagogy vyšší nároky.

Výuka pro jiné katedry: ÚPOL v současnosti vyučuje Úvod do politologie pro dvě další katedry a vzhledem k tomu, že i další katedra projevila zájem zahrnout tento předmět do svých připravovaných akreditací, lze očekávat, že tento počet se bude dále zvětšovat. Tento trend chápeme jako pozitivní. Zároveň je však nutné zmínit, že představuje pro již dost výukou vytíženou katedru problém. Ukázalo se totiž, že původní záměr sdílené výuky, kdy studenti jiných oborů navštěvují Úvod do politologie společně s oborovými studenty politologie, nelze realizovat jednak z prostorových důvodů, jednak proto, že jiné obory vyžadují zaměření úvodu tak, aby více korespondoval s jejich vlastním obsahem. Lze očekávat, že tento trend bude dále zvyšovat nároky na ÚPOL a bude nutné najít prostředky, jak podíl výuky ÚPOL na jiných katedrách kompenzovat.

Anglická (cizojazyčná) výuka: ÚPOL v současnosti každý semestr vyučuje několik kurzů v anglickém jazyce, které kromě oborových studentů hojně navštěvují studenti v programu ERASMUS+. Z hlediska žádoucí internacionalizace výuky bych chtěl dosáhnout zvýšení počtu předmětů vyučovaných v anglickém jazyce. Zároveň bych chtěl oslovit vedoucí několika kateder s nabídkou přípravy společného anglického studijního programu pro navazující magisterské studium. Domnívám se, že jednou z vhodných možností by mohl být studijní program středoevropských studií, který by nebyl pojat primárně jako filologický, ale spíše jako obdoba teritoriálních studií.

Revize doktorského studia: ÚPOL má v současnosti zhruba 30 doktorandů, což je číslo vzhledem k velikosti katedry příliš vysoké. Řada doktorandů úspěšně řeší projekty VG či GAUK, publikují v odborných časopisech, někteří se zapojují do výuky. Na druhou stranu doktorské studium trpí i určitými nedostatky, jako je vysoká tematická roztržitost, přílišná kumulace doktorandů u jednotlivých školitelů atd. Z hlediska dalšího rozvoje katedry je nutné doktorské studium více propojit s vědeckým provozem a směřováním katedry. Z toho důvodu je nutné zahájit diskusi s předsedou oborové rady o tematickém vymezení doktorského studia, podobě metodologického semináře, publikačních standardech doktorandů, problematice externích školitelů a možnostech co-tutele v rámci doktorského studia. Cílem těchto kroků by nemělo být jen zkvalitnění doktorského studia a zvýšení

publikační činnosti doktorandů, ale také vytváření týmů ze školitelů a jejich doktorandů, které by výhledově měly usilovat o transformaci na úrovni post-doc.

Rozvoj vědecké činnosti

Neúspěch katedrového projektu PRVOUK znamenal omezení možnosti ÚPOL systematicky rozvíjet svoji vědeckou činnost. I přesto ÚPOL v nedávné době uspořádal několik v českém kontextu významných mezinárodních konferencí. Mezi další důležité počiny patří – mimo jiné – úzká spolupráce se nakladatelstvím Karolinum, v níž byla vytvořena prestižní edice POLITEIA, v jejímž rámci vycházejí jak překlady klíčových děl především z oblasti politické teorie, tak vlastní výstupy členů katedry. Naopak za neuspokojivé považují oblasti mezinárodní spolupráce, která má spíše individuální a nahodilý charakter, a oblast grantové činnosti a fundraisingu. Jak jsem již naznačil výše, domnívám se, že další rozvoj katedry je z dlouhodobého hlediska podmíněn její schopností uspět v rámci mezinárodního prostředí. Zároveň jsem také naznačil, že se domnívám, že katedra na tento krok není zatím připravena. V následujícím navrhuji několik kroků, které by měly vytvořit podmínky umožňující dosažení tohoto cíle.

Publikační strategie: Ústav politologie je z vědeckého hlediska nedocenená instituce, která produkuje velmi kvalitní vědu schopnou uspět i v mezinárodním měřítku. Problém tedy nevidím v otázce kvality či četnosti publikačních výstupů, ale jejich zacílení. Drtivá většina výstupů je totiž publikována pouze v českém jazyce a v českých časopisech či nakladatelstvích, a to i přesto, že snese mezinárodní srovnání. Chtěl bych proto v rámci katedry zahájit diskusi o dalším směřování publikační činnosti, jež by měla vést k vypracování ústavní publikační strategie, která by vedla jak ke zvýšení počtu publikací v cizích jazycích (primárně angličtině), tak (za předpokladu zachování přísné publikační etiky) ke strategičtějšímu umístování publikací tak, aby měly větší dopad s větším bodovým ohodnocením (Scopus, Erih+, případně časopisy s IF a kvalitní zahraniční nakladatelství atd.). Tento krok je nutný také z hlediska zvýšení šance katedry uspět v oblasti mezinárodní spolupráce a evropských projektů.

Grantová a fundraisingová strategie: Další rozvoj katedry je podmíněn její schopností zajistit si materiální podmínky, což znamená především zapojení do mezinárodní spolupráce. Je však potřeba konstatovat, že stávající přístup ke grantové činnosti a fundraisingu na ÚPOL považuji za velmi problematický. Katedra v současnosti například neřeší žádný grant, i když někteří její členové jsou zapojeni do grantů na jiných fakultách UK či na AV. Tento stav má jistě celou řadu příčin, domnívám se však, že hlavní z nich je jistá pasivita katedry jako celku. Kromě již zmíněné pasivity spatřuji další problém v tom, že grantové žádosti, pokud jsou zpracovány, mají spíše individuální charakter a nezapojují a nepropojují ostatní členy katedry.

Pro překonání těchto problémů bych chtěl v rámci katedry zahájit o těchto problémech diskusi s cílem zvýšit počet podaných grantových přihlášek a zároveň vytvářet předpoklady pro kooperaci v rámci katedry. To zahrnuje dva kroky: jednak vytvoření pozice katedrového grantového koordinátora, jednak vytvoření trvalejšího týmu (či týmů) z některých zaměstnanců katedry a vybraných doktorandů s cílem využít tuto platformu pro různé

grantové výzvy. Předpokládám, že během jednoho funkčního období by mělo dojít nejenom k zvýšení počtu podaných grantových přihlášek na GAČR, ale i ke zpracování minimálně dvou menších mezinárodních či mezvládních projektů (například Erasmus+, Visegrádské fondy, COST, mezvládní dohody typu AKTION atd.).

Vnější působení ÚPOL

Důležitou součástí činnosti katedry je i její vnější působení, které kromě kultivace veřejné diskuse má i praktickou dimenzi v podobě sebepropagace katedry, která je důležitá nejenom z hlediska uchazečů o studium. Ústav politologie má mezi svými bývalými studenty řadu významných osobností českého politického a společenského života (namátkou: velvyslanec ČR při NATO Jiřího Šedivého, nejvyššího státního zástupce Pavla Zemana, řadu novinářů, diplomatů, úředníků Evropské komise atd.). Zároveň řada zaměstnanců katedry vystupuje jako odborníci či veřejní intelektuálové v médiích či poskytují expertní vědění pro státní správu a podílejí se na formování veřejných politik. Katedra se pravidelně a úspěšně podílí na propagačních a veřejných akcích pořádaných FF UK jako 24 hodin s FF UK, Týden diverzity, Noc filozofie a dalších.

Domnívám se, že vnější působení katedry je možné hodnotit jako velmi úspěšné. Jeho další rozvíjení by se mělo zaměřit na oblast spolupráce se středními školami, spolupráci vedení ÚPOL se studentským spolkem POLIS a dalšími studentskými spolky na FF UK, ve spolupráci s Oddělením pro vnější vztahy ve vytvoření seznamu významných absolventů a jeho vhodného využití pro propagaci katedry.

V Praze 20. srpna 2016